

ОСОБЛИВОСТІ РЕФОРМУВАННЯ АГРОПРОМИСЛОВОГО ВИРОБНИЦТВА ЗАПОРІЗЬКОГО СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО РАЙОНУ

Таблиця 2. Кількість фермерських господарств у Запорізькій області

	1995	2000	2001	2002	2003	2005	2006
Кількість господарств	1695	2191	2387	2512	2508	2380	2347
Розмір землі у господарствах, тис. га	53,8	172,1	231,2	237,1	240,2	260,4	278,9
Середній розмір одного господарства, га	32	79	89	94	96	109	117

За даними Запорізького обласного управління статистики

За період з 1995–2000 рр. кількість фермерських господарств збільшилась від 1695 до 2347 га, а середній розмір господарства від 32–117 га (табл. 2). На початок 2007 року 20,1% фермерських господарств мали площу сільськогосподарських угідь від 1 до 20 га, 41,6% від 20,1 до 50 га, 25,6% від 50,1 до 500 га, а у 12,9% площа була більшою за 500 га. Зазначимо, що у фермерських господарствах до 20 га зосереджено більше ніж 2% від загального обсягу землі, від 20,1 до 50 га – 14,3%, від 50,1 до 500 га 35%, а у фермерських господарствах з розміром більше 500 га – 50,4%.

В Запорізькій області останнім часом сектор фермерських господарств розвивався динамічно ніж це передбачалось, хоча його частка в структурі організаційно-правових форм найбільша. Стимулюючим фактором більш інтенсивного розвитку фермерських господарств в області є процес залучення дрібних приватних господарств у різні форми кооперативів, асоціацій, консорціумів, корпорацій, акціонерних товариств із виробництва, переробки та реалізації сільськогосподарської продукції, що обслуговують АПВ. Успішним напрямом розвитку фермерства є їх кооперування, щоб не зупинити свою господарську діяльність, приймати участь в конкуренції товаровиробників, встановлювати розгалужену мережу кооперативних зв'язків між окремими господарствами, взаємозв'язки повинні бути динамічними, щоб не стримувати суспільно-виробничий процес, спільними зусиллями вирішувати проблеми недостатнього ресурсного забезпечення фермерських господарств мінеральними добривами, сучасною технікою, паливно-мастильними матеріалами тощо.

Висновки. Таким чином, аналіз процесу реформування регіонального АПВ Запорізького суспільно-географічного району дає змогу стверджувати, що протягом останніх десяти років реформаторські зміни в цій сфері позначились лише на ринкових відносинах, які стосуються приватизації земельних ресурсів та утворення і розвитку нових агроформувань різної власності. На думку провідних вчених [ОНі, ПАн] реформування АПВ повинно здійснюватися за такими напрямками: створення крупних фермерських колективних, кооперативних господарств (загальна площа яких не менше 1,5 – 2,0 тис.га кожне) це перший напрям розвитку аграрної сфери; другий напрям – організація середніх фермерських господарств (земельною площею від 80 – 150 кожне); третій – створення невеликих селянських господарств (сімейних ферм), значна кількість яких ще довго буде відігравати вагомий вагу в аграрній сфері.

Джерела та література

1. Балабанов Г.В. Сучасні територіально-галузеві пропорції економіки України // Український геогр. журнал. – 2001. – № 1. – С. 3 – 8.
2. П.С. Березівський., Н.І. Михалюк Організація виробництва в аграрних формуваннях. – К., 2005.
3. Дорогунцова С.І., Борщевський П.П., Данилишин Б.М. Удосконалення управління природокористуванням в АПК. – К.: Урожай, 1992. – 128с.
4. А. Онищенко Особенности размещения земельных отношений в Украине // Экономика Украины. – 2001. – № 4. – С. 57 – 61.
5. Б. Панасюк Экономическая политика соединения отраслей АПК // Экономика Украины. – 2001. – № 5. – С. 59 – 67.
6. Пістун М.Д., Гуцал В.О, Провотар Н.І. Географія агропромислових комплексів. – К.: Либідь, 1997. – 198с. 7. Территориальная организация агропромышленных комплексов. / За ред. М.М. Паламарчука, А.М. Паламарчука, Р.А.Язынина и др. – К.: Наук. думка, 1985. – 304с.

Семів Л.К., Ходикіна І.Ю.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

Стратегічний вибір стратегії держави на основі реалізації освітньо-наукового потенціалу у значній мірі визначається розвитком університетської науки, суспільним визнанням ідеї (призначення) університету, а також його зв'язком з продукуванням і поширенням різноманітних наукових культурних та суспільно-політичних ідей. Безумовно, від цього залежить місце країни в постіндустріальному світі. Сьогодні вже не сировина і розвиток важкої промисловості є головним стратегічним ресурсом держав, а першість завоював такий глобально конкурентоспроможний продукт як знання та інформація. Нові відкриття, винаходи, технології, товари і послуги стають постійною і найважливішою складовою економічного прогресу. Інформація (доступ до сучасних знань і засобів зв'язку) поряд з землею, капіталом і працею стає не просто самостійним, а визначальним фактором виробництва. Практично в усіх сферах суспільної діяльності, де на перший план виходить потреба у використанні найрізноманітніших видів знань, зростає значення підготовки людей, їх освіти й виховання. Відтак освітньо-виховна сфера стає визначальною у розвитку на-

ціональних культур, визначає високий рівень життя населення, формує нову якість функціонування і розвитку людських ресурсів. Передусім фундаментальні дослідження, основне джерело знання, проводяться у всьому світі головним чином у дослідницьких підрозділах університетів і в державних наукових центрах. Саме об'єднаними зусиллями зазначених інституцій можна здійснити прогресивні зміни у напрямі реформування науки, технології, економіки, освіти, тобто тих головних сфер діяльності, які домінують в економіці знань.

Мета статті – визначити особливості впливу на університетську освіту факторів глобального порядку: посилення глобалізаційних змін на рубежі століть; активізація постіндустріальних тенденцій; інтернаціоналізація вищої освіти.

Посилення глобалізаційних тенденцій на рубежі XX–XXI сторіч та їх вплив на українську вищу освіту. XXI століття ознаменується створенням Глобального інформаційного суспільства. Інтернетизація вносить якісні зміни в ринок освітніх послуг передусім завдяки розвитку дистанційної освіти. Концепція транснаціоналізації навчання відкриває великі перспективи в наданні освітніх послуг для зайнятої частини населення, для якої є важливим чергувати впродовж всього життя періодів трудової активності й навчання.

Вплив глобалізації на розвиток національних освітніх систем має різноманітні контексти: економічний, технологічний, політичний, соціокультурний [1, с. 113–126]. Так, з економічної точки зору високий рівень конкурентоспроможності країни в новому глобальному середовищі робить країну набагато привабливішою в середньо- та довгостроковому аспекті для глобальних інвесторів. Серед чинників забезпечення конкурентоспроможності країни виділяють: якість політичних процесів і управління суспільством, верховенство закону, культура, сформовану в суспільстві систему цінностей, інформаційну інфраструктуру; високий рівень розвитку освіти і науки, високу якість підготовки фахівців та кваліфікованих працівників.

У щорічній Глобальній доповіді про конкурентоспроможність, яку публікує Давоський форум, за Індексом конкурентоспроможності економічного зростання за 2003–2004 роки з 104 країн Україна посідає 86 місце. За окремими складовими цього індексу (рівень розвитку технологічних ідей, якість науково-дослідної бази, освіта в точних науках, базава інфраструктура) наша країна тримає високий рейтинг. Проте високий рівень «відпливу мізків», складні процедури ліцензування нових технологій та послуг, неприйнятно низький рівень захисту прав інтелектуальної власності, вузький потенціал інвестування в освіту й науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи – все це стає причиною дисонансу, невідповідності між високим освітнім рівнем населення (одне з перших місць в світі) та низькими ранговими позиціями за рівнем добробуту. Щоб поставити хоча б приблизно на один рівень таку національну перевагу як кількість інженерів і вчених (ми в перших 25% країн) та частку експорту високих технологій (лише понад 8%), необхідні механізми інтеграції освіти й науки у забезпеченні ідеї конкурентоспроможності країни як національної ідеї [2].

Технологічний вимір глобалізації визначає нагромадження, обробку і миттєву передачу інформації на основі інформаційно-комунікаційних технологій. Зростання можливостей доступу до мережі Інтернет, збільшення кількості персональних комп'ютерів, інтернет-користувачів в державному і в приватному секторах тощо вказують на рівень технологічного й інформаційного забезпечення функціонування міжнародного ринку освітніх послуг та відповідно характеризують інформаційні можливості розвитку національних систем освіти. Нині Україна обіймає 62 місце зі 104 країн світу за кількістю Інтернет хостів – 18,3 на 10000 населення; 85 місце за кількістю користувачів Інтернет – 180 на 100000 населення; 81 місце за кількістю абонентів мобільного зв'язку – 8,4 на 100 жителів; 78 місце за кількістю персональних комп'ютерів – 1,9 на 100 жителів; 55 місце за кількістю телефонних ліній – 21,6 на 100 жителів [3].

Політичний вимір глобалізації пов'язується зі зростанням наднаціональних (неурядових) організацій, компетенція й діяльність яких в сфері вищої освіти поширюється за національні межі (ЮНЕСКО, ОЕСР, ЄС, ВОТ, Міжнародна мережа органів забезпечення якості у вищій освіті, Міжнародний союз транснаціональної освіти (GATE)).

Помітне місце в діяльності Всесвітньої торгової організації (ВТО), займає торгівля освітніми послугами, яка визнана унікальним бізнесом. Він здійснюється через [4]: доставку послуг за кордон за допомогою телефонного зв'язку, пошти, мережі Інтернет; споживання послуг за кордоном, наприклад, навчання за кордоном; посередництво приватних фірм, спільних підприємств, інших юридичних осіб, наприклад, приватних провайдерів вищої освіти; тимчасові виїзди фізичних осіб для надання послуг за межі держави.

Для української системи вищої освіти стане реальною торгівля освітніми послугами, обсяги яких суттєво зростуть із входженням України у ВТО, за умови повної реалізації Болонських принципів в усіх ланках вітчизняного освітнього комплексу (за рахунок розвитку співпраці між європейськими закладами вищої освіти, розробки схем мобільності і інтегрованих програм навчання та досліджень тощо), в процесі входження нашої держави в зону європейської вищої освіти. За даними ОЕСР (Організація економічної співпраці та розвитку), у 1999 р. доходи від оплати навчання студентів, які навчалися в країнах – учасниках ОЕСР, досягли 30 млрд. дол., які продовжують зростати. Аналітики американської інвестиційно-банківської компанії “Меррил Лінч” прогнозують до 2025 року подвоєння кількості студентів (станом на 1999р. їх визначено на рівні 80 млн. осіб). Починаючи з 1994 р. Генеральна угода по тарифам і торгівлі (ГАТТ) включила вищу освіту в перелік послуг, які будуть приватизовані. Це означає, що державні-учасники мають заключити угоди про сприяння безперешкодному обміну студентськими потоками і освітніми ресурсами, а також створенню коледжів й університетських містечок в інших державах [5].

Культурний вимір глобалізації. В умовах транснаціоналізації освіти, глобалізації університетів загострюються питання реальної безпеки впливу на освітній процес чужих національних ціннісних орієнтацій. Для університету, який надає освітні послуги в системі "он-лайн", не менш важливими залишається функція

продукування, збереження, передача культурних цінностей на місцевому і міжнародному рівнях.

Виходячи з того, що центральне місце в розвитку базових елементів економіки знань належить людині, вітчизняна стратегія розвитку університетської освіти повинна бути спрямована на те, щоб якнайповніше задіяти унікальні параметри нагромадженого соціокультурного капіталу. На думку Семиноженка В.П., “інститути, створені для стимулювання інноваційного розвитку, мають з одного боку враховувати і перетворювати на свою користь зовнішні глобалізаційні детермінанти, а з іншого – розвивати і використовувати ті конкурентні переваги, які надає унікальна культура української нації” [6]. Саме таким вимогам має відповідати українська університетська освіта.

Активізація постіндустріальних тенденцій в економіці зарубіжних країн та особливості їх впливу на університетську освіту. Важливим аспектом, в межах якого посилюється взаємозв’язок освіти та науки, є його розгляд через призму економіки знань. Знання, інформація як новітній фактор виробництва, як невід’ємна складова будь-якої людської діяльності, є серцевиною освітньої галузі, визначає національні особливості її реформування, специфіку механізмів запровадження нової політики та нової парадигми вищої освіти (освіти впродовж всього життя).

Ключовим, визначальним фактором конкурентоспроможності людини, організацій, вже починаючи з 60–х років минулого століття, є потреба в розвитку такої людської якості як здатність навчатися впродовж всього життя. За Д. Беллом, характерними ознаками сучасного постіндустріального суспільства є теоретичне знання як основа інновацій, що визначає місце вченого в якості центральної фігури такого суспільства; створюються нові інтелектуальні технології; зростає клас людей, які володіють знаннями; відбувається перехід від споживання благ до споживання послуг, у першу чергу, інтелектуальних; змінюється характер праці тощо [7]. В економіці знань державне фінансування вищої освіти і дослідницької діяльності потрібно розглядати як інвестиції в майбутнє індивіда та суспільства.

Зазначимо, що зміна базових парадигм суспільного розвитку, пов’язаних з глобалізацією, привели до формування концепції знання, яке є суттєво іншим, ніж в попередні епохи. Раніше підходи до знання базувались на просвітницькій картині світу, знання трактувалось як абсолютна цінність, а університет був “храмом науки”. Ще століття назад місія університету полягала в дослідженні (отримання знань) і навчанні (передача отриманих знань), незалежно від будь-якої форми застосування результатів цих двох процесів.

Сучасна точка зору трактує знання як інформацію, яка має практичну цінність, слугує для отримання конкретних результатів суспільно-економічного розвитку або розвитку самого знання. Тобто сьогодні більш поширеним є поняття “корисного знання” (useful knowledge), тобто знання обмеженого, сфокусованого на певну діяльність і націлене на конкретний економічний результат. Відповідно всі параметри університетської освіти перебудовуються, до функцій освітньо-наукової діяльності науково-педагогічного персоналу додаються функції, пов’язані з виробництвом знання. В цих умовах класичний університет стає дослідницьким університетом, тобто інституцією, яка здійснює фундаментальні дослідження або великі прикладні розробки для вирішення масштабних задач суспільства й економіки [8]. Поєднання освітньо-наукової діяльності з функціями ринкового характеру сприяє перетворенню університету в економічну корпорацію, зв’язану з виробництвом і поширенням знань.

Нова роль вищої, особливо університетської, освіти в умовах загострення багатьох глобальних проблем, переходу до економіки знань розкривається в Доповіді Всесвітнього банку „Формування суспільства, базованого на знання. Нові завдання вищої школи” [9]. В ній наголошено на наступних ключових моментах:

- на перетворенні університетів в епіцентри програмування регіонального економічного, соціального, культурного, екологічного розвитку;
- на створенні інноваційно-підприємницької моделі університету. В ній університет фактично стає науково-освітньо-промисловим комплексом, в якому виділяється академічне ядро та міждисциплінарна проектно-орієнтована периферія. Остання складається з множини мереж інноваційних високотехнологічних структур і малих підприємств, які працюють на виконання замовлень місцевих органів влади, промисловості, бізнесу і загалом суспільства;
- на новому статусі університету як інституту неперервної освіти дорослого населення, для чого необхідна їх суттєва трансформація для того, щоб вони могли задовольняти освітній попит найбільш висококваліфікованих спеціалістів регіону.

Таким чином, місце України у світовому рейтингу країн, готових вступити на шлях розвитку знанієво-місткої економіки, вказує, що високий освітній потенціал населення є основою позитивних можливостей нашої країни адаптуватися до цього процесу. Значення ж усіх інших складових індексу економіки знань (інституційна, інформаційна, інноваційна) вказує на те, що передумови формування високотехнологічного типу конкурентноздатності не використовуються належним чином. Так, якщо за рівнем патентної активності (на 100 тис. населення), яка відображає відносний рівень розвитку науково-технічного потенціалу, Україна відстає від країн ЄС в середньому лише в 4 рази, то за рівнем високотехнологічного експорту – в 36 раз. Тобто одне запатентоване технологічне рішення в Україні створює в середньому в 9 раз меншу вартість високотехнологічного експорту, ніж в країнах ЄС [10].

Інтернаціоналізація вищої освіти та створення європейського простору освіти та дослідницької діяльності. В умовах глобалізації світогосподарських зв’язків важливою тенденцією економічного розвитку є інтернаціоналізація, яка стосовно вищої освіти проявляється в мобільності студентів та викладачів, інтернаціоналізації навчальних планів і програм, створення регіональних і міжнародних вузівських мереж, експорт освітніх послуг та їх вплив на конкурентоспроможність країн та регіонів. Формується міжнародний ринок освітніх послуг як самостійний сектор економіки. Розвиток міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів дозволяє організувати спільні дослідницькі проекти, обмін програмами для сту-

дентів та викладачів, спеціальні програми для іноземних студентів. Конкурентоспроможність випускника чи викладача на міжнародному ринку освітніх послуг в значній мірі залежить від досвіду навчання, роботи за кордоном, їх участі у науково-дослідній тематиці навчального закладу.

Таким чином, процеси інтернаціоналізації вищої освіти є важливою тенденцією розвитку університетської освіти на початку XXI ст. Спектр міжнародної діяльності того чи іншого університету, складовими якого є: викладацький склад, студенти, навчальні програми, сертифікація, визнання й оцінка, – стає запорукою забезпечення високої якості фахової підготовленості особи до вимог динамічно змінюваних суспільств та національних економік.

Перспективи розвитку університетської освіти в європейських країнах впливають з концепцій загальноєвропейського простору вищої освіти (EHEA) та загальноєвропейського простору наукових досліджень (ERA).

Відповідно до низки документів Європейської Комісії на теренах країн – членів ЄС формується загальноєвропейський простір вищої освіти [11], з яким пов'язується важливість наукових досліджень, дослідницького навчання з метою досягнення високої якості вищої освіти та збільшення конкурентоспроможності європейської вищої освіти.

Процес створення європейського простору вищої освіти проходив декілька етапів, починаючи з 1987 р. У 2001 р. (Саламанка) була утворена Асоціація європейських університетів (EUA), членами якої стали 600 окремих університетів в 45 країнах Європи. Серед базових принципів європейського простору вищої освіти Асоціація Європейських університетів, виділила: нерозривний зв'язок європейських університетів з дослідницькою діяльністю; розвиток університетів через їхню спільну діяльність, утворення партнерських мереж і створення спільних програм; розвиток концепції якості у вищих навчальних закладах Європи, доступність вищої освіти для всіх [12].

Реалізація ERA здійснюється за наступними спеціалізованими напрямками: дослідницька активність (пріоритетність досліджень у промисловості, мереж і координація національних програм); дослідження та інновації (посилення можливостей технологічних новацій в ЄС); здійснення європейської політики в галузі дослідницької інфраструктури, в т.ч. крупномасштабних електронних мереж; людські ресурси в науці, технологіях, інноваціях (заохочення мобільності, участі жінок, молоді в наукових дослідженнях і залучення дослідників з третіх країн); наука, суспільство і громадяни (встановлення в Європі нового “суспільного договору” між наукою, політикою й етичними вимогами суспільства) [13].

Діяльність Європейської Комісії (ЄК) того періоду часу присвячується проблемам університетської освіти. Так, в Доповіді ЄК “Про роль університетів у формуванні нової економіки в Європі” [14] вказується на недостатнє ресурсне забезпечення європейських університетів. Відмічено, що в жодній з країн ЄС не відбувається збільшення загальних затрат на вищу освіту пропорційно до зростання кількості студентів. По питомих показниках ЄС суттєво відстає від США – 1,1% проти 2,3% ВВП. Причиною цього є менша частка асигнувань, які поступають від приватного бізнесу – 0,2% в ЄС проти 0,6% в США та 1,2% в Японії. Тому Доповідь ЄК фокусує увагу на питаннях належного та сталого фінансування університетської освіти, забезпечення автономності і професіоналізму в академічній та управлінських сферах; концентрації ресурсів на формуванні „центрів майстерності” та їх розвитку, здійсненні діяльності університетів у відповідності до стратегічних потреб регіонального розвитку.

Крім того, важливою ключовою проблемою розвитку європейської університетської освіти визначено формування в Європі єдиного освітнього і науково-освітнього простору. У 2003 р. в Берліні конференція міністрів вищої освіти прийняла Комюніке “Створення загальноєвропейського простору вищої освіти” [15], підтвердила, що загальноєвропейський простір вищої освіти (EHEA) і загальноєвропейський простір наукових досліджень (ERA) – це два стовпи суспільства, заснованого на знаннях.

Проект створення європейського наукового простору як основи формування на європейському континенті “суспільства знань” (підтриманий Європарламентом у 2000 р.) передбачав, що збільшення затрат на дослідження і розробки до 3% ВВП забезпечить після 2010 р. щорічний приріст ВВП на 0,5% та зайнятості – на 400 тис. осіб.

Відповідно до положень концепції ERA, університети як інституції з виробництва та передачі знань мають відіграти важливу роль у підтримці інновацій та розвитку дослідницької інфраструктури. Тому видатки на фінансування НДДКР у сфері вищої школи країн ЄС є важливою складовою загальних видатків на освіту. У розрахунку на 1 студента видатки на фінансування становлять: безпосередньо освітніх послуг – 5849,5 Євро (73,6%), фінансування діяльності, пов'язаної з проведенням НДДКР – 1963,3 Євро (24,7%), додаткові послуги – 132,9 Євро (1,7%). Питомі показники видатків на НДДКР є суттєво відмінними у різних країнах ЄС, а їх величина залежить від рівня розвитку національної інфраструктури НДДКР. Такі країни, як Кіпр, Литва, Мальта, Словаччина, Ліхтенштейн і Болгарія витрачають менше, ніж 10% загальних освітніх видатків на НДДКР, тоді як Нідерланди, Австрія, Фінляндія і Швеція – понад 35% видатків [16, С. 2].

Таким чином, особливості сучасного етапу розвитку університетської освіти формуються під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища. На межі століть особливості національної університетської освіти визначають: посилення глобалізаційних змін, активізація постіндустріальних тенденцій, інтернаціоналізація вищої освіти та створення європейського простору освіти й дослідницької діяльності.

В епоху глобалізації науково-технологічний та інноваційний потенціали кожної країни безпосередньо залежатимуть від рівня розвитку освітньої галузі, розширенням інвестицій в науково-освітню підготовку та університетські дослідження, від здійснюваної фірмами політики стимулювання своїх працівників до професійної підготовки, навчання впродовж всього життя.

Культурний контекст університетської освіти, яку диктує глобалізація, передбачає включення університетської освіти в механізми формування інтелектуального потенціалу регіону та нації в цілому. Необхід-

не створення такого інтелектуального університетського середовища, де викладачі володіють високою науковою, філософською, педагогічною, інноваційною культурою, добре знають етнокультурні традиції свого регіону і держави в цілому, а студенти знаходяться під впливом сильної мотивації до інтелектуального саморозвитку особистості. Саме з врахуванням таких соціокультурних засад і побудована концепція розвитку Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського до 2010 року.

Джерела та література

1. Патора Р. Ринок освіти в системі кадрового забезпечення стратегічного розвитку країни. – Львів, Видавництво Національного університету “Львівська політехніка”, 2002. – 338 с.
2. Полунеев Ю. Конкурентоспроможність країни як національна ідея // Дзеркало тижня. – 19–25 березня 2005 р.
3. Згуровський М. Інноваційний розвиток суспільства на основі вдосконалення освіти і науки як продуктивної сили розвитку економіки // Економіст. – 2005. – №4. – С.36–37.
4. Дэйл Б. Хонек Услуги 2000: Образование и обучение // Высшее образование в Европе. – 2000. – №30
5. Всемирная торговая организация (ВТО) и высшее образование. Стратегические ориентиры развития высшего образования и место университета в системе образования стран мира. Аналитические обзоры Центра проблем развития образования Белорусского государственного университета. – www.charko.narod.ru
6. Економіка знань: виклики глобалізації та Україна. Під заг. Ред. А.П. Гальчинського, С.В. Львовчкіна, В.П. Семиноженка. – Національний інститут стратегічних досліджень. – Київ, 2004. – 261с.
7. Майминас Е. Информационное общество и парадигма экономической теории // Вопросы экономики. – 1997. – №11. – С. 86–95.
8. Любимов Л. Реформа образования: благие намерения, обретения, потери (Что же делать с "лучшим в мире" образованием?) // Высшее образование в России. – 2004. – №12.
9. Формирование общества, основанного на знаниях. Новые задачи высшей школы. Доклад Всемирного Банка (2001 г.) <http://www.worldbank.org.ru/>
10. Сиденко В. Нелегкий путь к рынку Европейского Союза // Зеркало недели, 10–16 января 2004 г.
11. Коммюнике Конференции Министров, ответственных за Высшее образование. – Берлин, 19 сентября 2003 года. – <http://nsc.edu.ru>
12. Фромент Э. Европейское пространство высшего образования: новые рамки развития // Высшее образование Европы. – 2003. – №1.
13. Основные направления научных исследований в России и за рубежом. – <http://www.bolshe.ru/index.shtml>
14. Европейский Союз: Факты и комментарии. Выпуск декабрь 2002г. – февраль 2003 г. – <http://www.aes.org.ru/>
15. Формирование общеевропейского пространства высшего образования. Коммюнике Конференции министров высшего образования. Берлин, 19 сентября 2003 г. – http://bologna.spbu.ru/bologna_process.doc
16. Schmidt Pascal. Ausgaben für die tertiäre Bildung in Europa 2002 // BEVÖLKERUNG UND SOZIALE BEDINGUNGEN. – 2005. – № 10. – 8 с.

Камалов Р.І.

ІСЛАМСЬКИЙ ФУНДАМЕНТАЛІЗМ: ІСТОРІОГРАФІЧНИЙ ОГЛЯД

Активне зростання ісламського фундаменталізму у житті багатьох країн світу та формування на його базі великої кількості релігійно-політичних течій сьогодні є однією з **актуальних** проблем сучасної науки, яка потребує подальшого аналізу.

Головна **мета** статті пов'язана з вивченням української та зарубіжної історіографії, у якій дається оцінка ісламському фундаменталізму та його політичних різновидів.

Ісламський фундаменталізм, як і сам іслам, стали відроджуватись на Україні починаючи з другої половини ХХ століття. Після виселення у 1944 року із території Кримського півострова носіїв ісламу – кримських татар, на території України довгий час не було жодної діючої ісламської громади. Лише у Донбасі, на деяких вугільних копалинах, працювали поодинокі представники цього світогляду, які приїхали сюди на „заробітки” з інших регіонів СРСР.

Активне відродження ісламських громад починається в Україні у 80-ті роки ХХ століття. Але, враховуючи те, що іслам існував у інших республіках Радянського Союзу, у СРСР, насамперед у Москві, була створена активно діюча школа релігієзнавців та істориків релігії, яка вивчала різноманітні аспекти цього відродження та його вплив на суспільне життя.

У період 80-х – на початку 90-х років суттєвий внесок у вивчення питань ісламознавства зробили такі вчені як О.О. Ингатенко [1], Г.М. Керімов [2], О.В. Коровіков [3], З.І. Левін [4], О.В. Малашенко [5], Г.В. Милославський [6], М.Б. Піотровський [7], Л.Р. Полянська [8], Є.М. Примаков А.В. Сагадаєв [9] тощо.

Значна частина публікацій цих авторів була присвячена теорії та практиці зарубіжного ісламського фундаменталізму, який став активізувати свою діяльність у національних та світових політичних процесах. Незважаючи на те, що ці монографії було написано у період, коли ще існував тиск радянської методології, у кожному із цих досліджень були присутні матеріали, в яких досить об'єктивно висвітлювались ті або інші проблеми формування ідеології ісламського фундаменталізму. Ці труди і сьогодні не втратили свого практичного значення. Так на сьогодні актуальною є типологізація релігійно-політичних течій, яку розробила Л.Р. Полонська.